

תוכן העניינים

1	הקדמה
3	תהליך יצירת הספר
6	על המאמרים
	מבוא: נערות וגוף בישראל: סקירת ספרות
11	עינת פלד, עינת לחובר ומיכל קומם
12	מהם לימודי נערות?
13	סוגיות עכשוויות בלימודי נערות
16	עיון ומחקר בגוף ובגופניות של נערות
20	איתור הספרות הנסקרת ומשתני הניתוח
22	ממצאים
29	דיון
33	סיכום ומחשבות לעתיד
34	רשימת המקורות
	שער ראשון: מדברות
	1. 'שכל העולם יראה את הגוף שלי': שיתוף ודירוג תמונות ברשת בקרב נערות
43	שוש דוידסון ורבקה ריב"ק
	'אבל זו בחירה שלה אם להיות שרמוטה או לא': ייצוג ומיתוג עצמיים
46	
50	'ואם זו הייתה אחותך?': סטנדרט מיני כפול
	'היא לא שמה על אף אחד, היא עושה מה שבראש שלה':
54	דירוג כמשחק

57 'כן, אני שווה': משיח פסיכולוגיסטי לכלכלת נראות
61 רשימת המקורות

2. אם ובת וגוף ביניהן: שיח אמהות ובנותיהן המתבגרות על יופי ודימוי גוף בקמפיין 'דאב' בישראל

66 עינת לחובר וסיגל ברק-ברנדס
67 הביקורת הפמיניסטית על קמפיין 'דאב'
70 על קורפוס המחקר ושיטת הניתוח
71 על מהות השיח בין אמהות לבנות
79 דיון וסיכום
82 רשימת המקורות

3. אני-עצמי-גוף: מתיחת גבולות הגוף כפעולה חברתית בקרב תלמידות מחול (מחווה לאייריס מריון יאנג)

86 יעל (ילי) נתיב
87 'לזרוק כמו נערה'
89 מבט היסטורי על מגמות מחול בכתו ספר תיכוניים בישראל
90 נערות, גוף ומחול: מהבניה לחוויה
91 זירת המחקר והמתודולוגיה
94 להבין את הגוף, לדעת את עצמי – ממצאים
103 אני-עצמי-גוף: מתיחת גבולות הגוף כפעולה חברתית – דיון
106 רשימת המקורות

שער שני: נוכחות

4. שיחים הגמוניים והשיח החסר בקרב מורות לחינוך גופני לנערות

113 אורנית רמתי דביר
114 נערות וגוף
115 הגוף במערכת החינוך

116	החינוך הגופני: מרחב של אי־שוויון
117	מורות מדברות על חינוך גופני: מפגש של שיחים
124	פרקטיקות של התנגדות
	דיון וסיכום: השיחים ההגמוניים והשיח החסר בקרב מורות
126	לחינוך גופני לנערות
129	רשימת המקורות

5. 'נערות לגופן': תובנות מעבודה עם נערות ועם צוות על גוף, בריאות ומיניות

135	טל תמיר ודנה וינברג, עמותת 'נשים לגופן'
136	מי אנחנו?
138	הצגת הבעיה
139	תיאור התכנית ובסיס הידע
141	כיצד לשוחח עם נערות על גופן? הצעה לקווים מנחים
147	פתיחת ערוצי תקשורת
152	חשיבותה של התמקצעות
155	סיכום
158	רשימת המקורות

6. מישהו רואה אותי? המבט החברתי המפקח על נערות שברחו מביתן

160	מיכל קומם ועינת פלד
162	הגוף הנשי ומנגנוני הפיקוח החברתיים
163	המבט החברתי המפקח והבית כמקום הראוי לנערות
164	חקר הנורמות מרחביות־מגדריות ובריחת נערות מן הבית
167	ממצאים
172	דיון וסיכום
176	רשימת המקורות

**7. 'תדגימי לנו, תדגימי לנו': גופן של נערות נפגעות עברות מין
כמוצג ראייתי בהליכים משפטיים**

- 182 רוני אלוני-סדוכניק, אתיה ברנהרט-מגן
182 תמונת מצב: עברות מין בנערת בנות 14-18 והשפעותיהן
184 ממשקים מורכבים: נערות והמערכת המשפטית
191 תהליכי ניתוק והיפרדות של נערות מגופן בהליך המשפטי
193 ניתוח מקרים: השימוש בגוף כראיה במערכת המשפט
202 סיכום והמלצות
203 רשימת המקורות

**8. נערות כקורבן בחברה אבהנית: עיון ביצירותיהן של
עמליה כהנא-כרמון, חנה בת שחר ודורית רביניאן**

- 209 ניצה קרן
210 הנערות כקורבן: עדות פואטית
211 עמליה כהנא-כרמון: הינומה – רדיד כלולות
216 חנה בת שחר: נערות במצוקה
220 דורית רביניאן: קמילת הפרחים
225 סיכום
226 רשימת המקורות

שער שלישי: נסתרות

**9. שבויים בין גבולות הגוף לגבולות הסוד: השפעת תהליך
ה'מינגוף' על חוויית ההתבגרות של אינטרסקסואלים**

- 231 לימור מעודד דנון
233 לחקור את הגוף: מעבר לבינריות מינית מגדרית
236 שיטת המחקר והדינמיקה של הסוד
238 תהליך המינגוף והפרקטיקות של הסתרת הגוף האינטרסקסואלי
242 שבויים בגבולות הגוף והסוד
250 מחשבות מסכמות: להתבגר עם קונפליקט בין גוף לסוד
253 רשימת המקורות

**10. וסת והתנגדות בספרות ההדרכה הישראלית לנערות:
הסתרות, חשיפות והדליפות שביניהן**

257 אילנה וייסברג

257 מבוא

261 הסתרת הווסת בישראל

268 ייצוגי הווסת בספרות ההדרכה הישראלית לנערות

276 סיכום

277 רשימת המקורות

281 **המשתתפות בקובץ**

284 **מפתח**

הקדמה

השיח הציבורי בישראל, כבמקומות אחרים בעולם, מתייחס לעתים קרובות לנערות בהקשרים של משבר ופניקה מוסרית (Thiel-Stern, 2014). מעת לעת התקשורת הישראלית מסקרת בסערה פרשיות שמוגדרות כניצול מיני של נערות. דוגמאות לכך הן האירועים שכונו 'פרשת אייל גולן והקטינות' והסיקור התקשורתי שליווה קבוצות פייסבוק, כגון 'ביקורות, דירוגים, סטטוסים, לאב מי החדש', המעלות לשיפוטם ולדירוגם של חברי הקבוצה תמונות מבוימות של נערות (ראו מאמרו של שוש דוידסון ורבקה ריב"ק). הדיונים הציבוריים בתקשורת ובמוסדות החינוך והרווחה הנלווים לאירועים ולתופעות אלה מתמקדים בדאגה לשלומן של הנערות, הנתפסות כפגיעות לניצול ולאלימות, ובביקורת על התנהגותן המינית המתירנית והעיסוק המוגזם שלהן בהופעתן החיצונית ובגופן (Durham, 2008).

אל מול השיח הציבורי, המציג נערות כחלשות, חסרות מודעות וזקוקות להגנת החברה, נוכח מעת לעת בציבוריות הישראלית גם שיח מנוגד, המבנה נערות כבעלות מודעות עצמית, יכולת בחירה ואף עמדה פוליטית. דוגמה ייחודית כזאת היא הפעילות והסיקור התקשורתי של קבוצת הנערות 'מפסיקות לשתוק', שהתהוותה ברשת האינטרנט אך התרחבה לשדה הפוליטי הלא-מקוון. מחאתה של הקבוצה, שהחלה בספטמבר 2014, יצאה כנגד הנורמות הכפולות לבנים ולבנות בקוד הלבוש הבית-ספרי, ובעיקר באיסור על בנות ללבוש מכנסיים קצרים. הנערות מחו נגד מערכת ההנמקות לאיסורים, שמשקפת פיקוח על מיניותן, ונגד מה שהן מגדירות 'תרבות האונס' בחברה הישראלית, קרי האשמת הקורבן של אלימות מינית. יתרה מזאת, תביעת הנערות איננה רק לשינוי קוד הלבוש, כי אם גם להטמעת חינוך מגדרי בבתי הספר.

כמתואר במבוא, קוטביות זו בנוגע לנערות, שנעה בין שיח של קורבנות לשיח של עוצמה, אופיינית גם לספרות המחקרית העוסקת בנערות בעשורים האחרונים (Harris, 2004). באסופה זו אנו מאמצות גישה החותרת תחת השיח הדיכוטומי השליט בנוגע לנערות (Aapola, Gonick & Harris, 2005: 10-11; Bailey & Steeves, 2015: 6) ומבקשות להתבונן בנערות בישראל תוך התייחסות לריבוי הזהויות וגיוונן, למיקומים החברתיים ולהקשרים המצביים שלהן.

נקודת המוצא התאורטית של הספר מתבססת על התחום המתפתח 'לימודי נערות' (girlhood studies). תרגומו של מושג זה מאנגלית לעברית, על רקע ההקשר התרבותי שבו נוסד והתפתח התחום בעולם, מזמן התבוננות בהגדרתו. התרגום המילולי של girlhood studies הוא לימודים העוסקים בילדותן של ילדות. השימוש הפופולרי באנגלית במונח girl הוא בעל קונוטציות של הפחתת ערך חברתי, בשלבו ילדותיות ונשיות. בחירתן של חוקרות פמיניסטיות במונח זה כשם התחום היא ניכוס מחודש (reclaiming) של המונח השנוי במחלוקת, במטרה ליצור כינוי חיובי של חברות הקבוצה הדמוגרפית שבמוקד ולבטא התנגדות להגדרה ההומוגנית 'נשים' (Kearney, 2009). המונח המקביל בעברית – 'לימודי נערות' – חסר את הממד הביקורתי והפוליטי הטמון במושג המקורי. יתרה מזאת, המונח 'נערה' בעברית משמש בעיקר את מי שחוקרים נערות, מטפלים בהן ומפקחים עליהן, והוא מקובל פחות כהגדרה וזיהוי עצמיים בקרב הנערות עצמן, הנוטות להשתמש במונח 'לדה'.

עד כה לא תפסו הספרות הישראלית והמחקר הפמיניסטי המקומי את המחקר על הנערות כתחום ידע מוגדר. הדבר משתקף באסופות מאמרים על לימודי נשים ומגדר בישראל שפורסמו החל בשנות השמונים.¹ חיבורים אלו לא כללו התייחסות מחקרית מובחנת לנערות. בדומה לכך, גם הספרות על מתודולוגיה פמיניסטית במחקר הישראלי (קרומר-נבו, לביא-אג'אי והקר, 2014; Herzog, 1997) לא דנה במאפיינים הייחודיים של הפקת ידע במחקר על נערות. התבוננות חלוצית בתחום בהקשר הישראלי היא מאמרו של אדוה ברקוביץ'-רומנו, מיכל קרומר-נבו ומיכל קומס (2013), שמנתח באופן ביקורתי את גוף הידע המחקרי על נערות במצבי מצוקה בישראל בשנים 1970–2010 מנקודת ראות פמיניסטית. ואכן, נראה כי בתחום העבודה הסוציאלית, יותר מבתחומים אחרים, מושם בישראל דגש רב-שנים בייחודיותן של נערות ובצורך בהתייחסות מובחנת אליהן.

באופן מעניין ואולי קשור לכך, התפתחות אקדמית ניכרת בתחום נערות בישראל התרחשה ביוזמה של ארגוני שטח, בשותפות עם מסגרת אקדמית ובזיקה חזקה לגורמים מקצועיים שעובדים עם נערות. בשנת 2006 התקיים הכנס הראשון בתחום נערות, שכותרתו 'מחקר מדיניות ופרקטיקה', בשותפות של תכנית 'נערות על המפה' באשלים-ג'וינט עם המחלקה לעבודה סוציאלית באוניברסיטת בן-גוריון בנגב. בשנת 2007 התקיים כנס שני, שכותרתו 'קולן של נערות', ביוזמת

1 ראו יזרעאלי ואחרות, 1982; יזרעאלי ואחרות, 1999; שילה וכ"ץ, 2011; Azmon & Izraeli, 1993; Fuchs, 2014; Swirski & Sapir, 1993

עיריית בת ים ובשותפות עם התכנית ללימודי נשים ומגדר באוניברסיטת תל אביב. הכנסים הבאים, בשנים 2010 ו-2013, התקיימו אף הם ביוזמת עיריית בת ים ובשותפות אקדמית עם תכניות ללימודי מגדר בכמה מוסדות אקדמיים בישראל. מטרת הכנסים היו הפצת ידע על אודות חייהן של נערות בישראל ויצירת בולטות של ידע זה לצורך השפעה על השיח הציבורי והמקצועי. הכנסים התבססו על תכנים אקדמיים ומקצועיים. בצד הכנסים הושם דגש ביצירת מרחב עבור הנערות באמצעות קבוצות יצירה והבעה. מאוחר יותר נוסד 'פרלמנט נערות' לפיתוח מנהיגות נערות ויצירת רשת אקדמית של נערות.

אסופת המאמרים בספר חלוצי זה כוללת מחקרים עדכניים על נערות וגוף בישראל. מטרת הספר היא להציג את התאוריה של לימודי נערות בישראל, ובפרט את חקר הגוף מזוויות פמיניסטיות. בחרנו להתמקד בנושא הגוף כסמן מרכזי במעבר מילדות לנערות, שהנערות חוות אותו כמוקד פסיכולוגי, חברתי ותרבותי מעצים ויוצר, אך גם כמושא של משטור ודיכוי. ההתמקדות בנושא מרכזי ספציפי מתחום לימודי הנערות מאפשרת העמקה ומסגרת מאחדת לדיון, אך בו בזמן מזמינה ביטוי של נקודות מבט ותחומי ידע מרכזיים ומגוונים בתחום.

בכך אנו שואפות לתרום לשיח המקומי המתפתח של לימודי נערות. אנו סבורות שהספר, הראשון מסוגו בעברית, ישמש חוקרות וחוקרים, מרצות ומרצים וסטודנטיות וסטודנטים בתחומים אקדמיים מגוונים: מגדר, סוציולוגיה, חינוך, עבודה סוציאלית, בריאות, משפט, תרבות, ספרות, תקשורת ועוד. כמו כן יוכלו להיעזר בספר נשות ואנשי מקצוע בתחומים השונים, אקטיביסטיות ואקטיביסטים וקובעות וקובעי מדיניות. אנו מקוות שפרסום הספר ירחיב את השיח המחקרי, המקצועי והציבורי בישראל בתחום לימודי נערות בכלל ונערות וגוף בפרט. תשומת לב חברתית כוללת רבה יותר לנושאים שבספר עשויה להרחיב ולגוון את מסלולי החיים העומדים לרשות נערות בישראל ולשפר את המענה החברתי והמקצועי לצורכיהן.

תהליך יצירת הספר

ספר זה הוא תוצר של עבודה מונחית שביצעה קבוצת כתיבה בתחום נערות וגוף שהוקמה ביוזמתן של עורכות האסופה. קבוצת הכתיבה כללה כותבות צעירות וכותבות מנוסות, רובן חוקרות מאוניברסיטאות וממכללות ברחבי הארץ וחלקן נשות מקצוע מנוסות, כולן פמיניסטיות שעוסקות בחקר סוגיות מגדריות. בהתאמה למאפיין מרכזי של תחום לימודי הנערות, גם קבוצת הכתיבה הייתה בין-תחומית

וכללה כותבות מתחומי העבודה סוציאלית, לימודי תרבות, תקשורת, ספרות, סוציולוגיה, סוציולוגיה של החינוך, משפט ומגדר.

הודות להתנסות קודמת של העורכות בקבוצות כתיבה פמיניסטיות, יצאנו למסע הקבוצתי של גיבוש הספר מפוכחות.² חתרנו ליצור מרחב פמיניסטי של חשיבה משותפת, דיון מפרה וסולידריות בין המשתתפות, תוך מודעות ליחסי הכוח שעומדים בבסיס הקבוצה. יחסי הכוח פעלו בשני מישורים בולטים: על רקע תפקיד בקבוצה – כמנחות הקבוצה, עורכות הספר וכותבות בו, ועל רקע מידת הניסיון בכתיבה אקדמית והמיקום בשדה האקדמי. הניסיון שרכשנו בקבוצות הכתיבה הפמיניסטיות ונקודת המבט הרפלקסיבית סייעו להתמודדות עם הדילמות שהתגלו בדרך, אך לא מנעו אותן.

באביב 2013 פרסמנו קול קורא שמזמין חוקרות וחוקרים בעלי עניין במחקר ובכתיבה על נערות וגוף ומגדיר את חזון הקבוצה – פרסום ספר על נערות וגוף בישראל. הפרסום הניב כ־30 הצעות כתיבה ראשוניות. מבין אלו בחרנו כ־15, שאותן הערכנו כישומות במסגרת הזמן והמשאבים של הקבוצה וכמייצגות של מגוון דיסציפלינות ונושאים. שאפנו שהאסופה תבטא קולות מגוונים של חוקרות ממיקומים חברתיים שונים, בעלות זהויות מגוונות ונקודות מבט שונות בכתיבה פמיניסטית. ההצעות הראשוניות ביטאו בעיקרן קולות הגמוניים בחברה הישראלית, וכמעט לא כללו כותבות מקבוצות מודרות. באופן דומה הודרו מנושאי הכתיבה נערות רבות בחברה הישראלית: פלסטיניות, בדואיות, אתיופיות, דתיות, חרדיות, לסביות, מזרחיות ואחרות. להשלמת התמונה החסרה פנינו לחוקרות שאותן זיהינו ככותבות פוטנציאליות על נערות וכן לעמיתות שלנו, בבקשה לסייע לנו לאתר כותבות. לאחר שקבוצת הכתיבה החלה את פעילותה, שיתפנו את חברות הקבוצה באתגר והשקענו מאמצים נוספים בניסיון לגייס לקבוצה כותבות שירחיבו את נקודות המבט. למרות מאמצים אלו, לא עלה בידינו לאתר או לגייס כותבות נוספות על נערות, מקבוצות חברתיות־תרבותיות מגוונות. כפי שיתואר בסקירת הספרות הביקורתית על נערות וגוף בישראל (מאמרו של עינת פלד, עינת לחובר ומיכל קומם), נראה שקושי זה משקף את הכתיבה האקדמית העכשווית בתחום בישראל.

2 קבוצת הכתיבה של הספר 'מתודולוגיות מחקר פמיניסטיות' בעריכת מיכל קרומר־נבו, מיה לביא־אג'אי ודפנה הקר, וקבוצת הכתיבה של הגיליון 'עבודה מפרספקטיבות פמיניסטיות' ביוזמת הפורום הפמיניסטי במכללה האקדמית ספיר HAGAR – Studies in culture, polity and identities. Special issue: Women and work from feminist perspectives

השונות המקצועית בין החברות בקבוצת הכתיבה הציבה אתגר נוסף. הצעות הכתיבה הראשונות הוגשו ברובן על ידי נשות אקדמיה, ואחרות על ידי נשות מקצוע שעובדות עם נערות. החלטנו לכלול בקבוצה חברות משני התחומים, מתוך עמדה פמיניסטית שמעניקה לגיטימציה וחשיבות למקורות ידע מגוונים ומתוך מחויבות לשינוי בשדה החברתי למען נערות. אנו מאמינות כי המפגש בין ידע אקדמי-מחקרי לידע המבוסס על פרקטיקה יוצר דיאלוג מפרה, שיש בו כדי לתרום לספרות בתחום לימודי נערות. עם זאת למדנו גם על מורכבות המפגש בין השפות של עולמות הפרקטיקה והאקדמיה, לאור יחסי הכוח בפרויקט המוגדר כאקדמי מובהק. במהלך המפגשים העלו נשות המקצוע ביקורת על הנורמות והפרקטיקות של הכתיבה האקדמית הפורמלית ותהליכי ההערכה והשיפוט שלה, ההופכים אותה לנגישה פחות ומבססים את המעמד האקסקלוסיבי והפריווילגי של נשות אקדמיה. הדיון בסוגיות אלה, שהתנהל באופן סמוי וגלוי במפגשי הקבוצה ובמישרין עמנו כעורכות, העמיד במבחן את לכידות הקבוצה וחייב את כולנו לרפלקסיביות מקצועית ואתית מתמדת על מערך יחסי הכוח בקבוצה. בסופו של תהליך, שני מאמרים באסופה מייצגים באופן מובהק את נקודת המבט המקצועית בעבודה עם נערות: מאמרן של עורכת הדין רוני אלוני סדובניק ושל אתיה ברנהרט-מגן, שמייצגת נפגעות גילוי עריות ותקיפה מינית, ומאמרן של טל תמיר ודנה וינברג, המייסדות והמנהלות של עמותת 'נשים לגופן'.

קבוצת הכתיבה נפגשה שלוש פעמים במשך שנה. מטרתה הראשונה הייתה העמקת הבסיס התאורטי המשותף לחברות הקבוצה בתחום לימודי נערות, באמצעות קריאה ודיון במקורות תאורטיים מרכזיים בתחום ומפגש עם חוקרת מובילה בו – הסוציולוגית מרנינה גוניק (Marnina Gonick). המטרה השנייה של המפגשים הייתה לדון בפרקים המתהווים ולתת משוב לכותבות, בהתבסס על קריאה מוקדמת של טיוטות הפרקים על ידי המשתתפות.

בשלב הבא, שנמשך יותר משנה נוספת, ניהלנו דיאלוג עם כל כותבת על מאמרה, עד לקבלת גרסה שמתאימה לשיפוט. כל אחד מהפרקים נשלח לשיפוט עיוור של שתי נשות אקדמיה המומחיות בנושא הספציפי של המאמר. ההיענות מצד חברות הקהילה המחקרית הפמיניסטית לבקשות לשיפוט הייתה מלאה ושיקפה סולידריות ונדיבות. הקוראות העמיקו בקריאה והשקיעו במשוב, ולעתים קרובות אף הוסיפו דברי עידוד ותמיכה בפרויקט המתהווה, שאותו תפסו כבעל תרומה חברתית ואקדמית חשובה. קצב העבודה השונה הצריך אורך רוח מצד חלק מחברות הקבוצה, אולם המחויבות לפרויקט המשותף גברה, ובסופו של דבר הושלמו 11 מאמרים המקובצים בספר זה.

על המאמרים

רבות מכותבות המאמרים שבקובץ מביאות לראשונה ניתוח ביקורתי חברתי בנוגע לגופן של נערות ישראליות בעולם התוכן ובדיסציפלינה שבמסגרתם נכתב המאמר. המאמר הפותח את הספר, מאמר המבוא, נכתב על ידי עורכותיו, והן מבקשות לאפיין בו את הספרות המחקרית שהתפרסמה על אודות נערות ישראליות וגופן ולבחון באיזו מידה ניכרות בה השפעות של השיח המתפתח של לימודי נערות. במאמר מובאת סקירה שיטתית וביקורתית של הספרות האקדמית שפורסמה למן קום המדינה על היבטים שונים של גוף בהתייחס לנערות ישראליות. ספרות זו כוללת מאמרים שפורסמו בנושא בכתבי עת ובספרים בעברית ובאנגלית ועבודות גמר מכל מוסדות ההשכלה האקדמיים בישראל. בניתוח נבחנים הנושאים שבהם עוסק המחקר, מאפייני הנערות הנחקרות, הגישות התאורטיות והמתודולוגיות שהמחקר מאמץ ועוד. הכותבות מבקשות לאפיין את שדה המחקר שהתפתח במשך השנים בישראל בתחום נערות וגופן, להצביע על הקיים ועל החסר ולמקם אותו בהקשר של שיחים תאורטיים ומחקריים גלובליים בתחום הדעת של 'לימודי נערות'.

שאר המאמרים מוצגים בשלושה שערים. השער הראשון, מדברות, עניינו ההשתתפות האקטיבית של נערות בייצוג גופן במרחבים שונים של חייהן שברוך כלל מזוהים כמגבילים, מצמצמים ודכאניים, וכן סוגי שיח חלופי. כותבות המאמרים בשער זה חותרות להביא את קולן של הנערות עצמן.

במוקד המאמר של שוש דוידסון ורבקה ריב"ק ומאמרו של עינת לחובר וסיגל ברק-ברנדס עומד המרחב התקשורתי המקוון, שהגו זירה מרכזית להבניית זהות אישית ודימוי גוף עבור נוער בכלל ועבור נערות בפרט. במאמר 'שכל העולם יראה אותי: שיתוף ודירוג תמונות ברשת בקרב נערות' עוסקות דוידסון וריב"ק בפרקטיקות השיתוף והדירוג של תמונות נערות ברשתות החברתיות המקוונות. המאמר מבוסס על ניתוח שיחות בנושא זה בקבוצות העצמה של נערות, הפועלות במסגרות עירוניות במקומות שונים בארץ. הכותבות מציעות כי פרקטיקות השיתוף והדירוג של הגוף מאפשרות לנערות לפרש את נוכחות הגוף המיני ברשת כעסקה – אמנם כזאת שלא הן ניסחו את תנאיה, אבל הן יכולות להשתתף בה ובה בעת לאתגרה.

לחובר וברק-ברנדס מנתחות, במאמרו 'שיח אמהות ובנותיהן המתבגרות על יופי ודימוי גוף', את שיח הקמפיין הישראלי של המותג 'דאב', המציג סרטוני וידיאו של שיחות בין אמהות לבנות ישראליות על יופי ודימוי גוף, שהופצו ברשת וביומני הרשת (בלוגים). על רקע ההקשר הצרכני והפוסט-פמיניסטי שבו הופק

הקמפיין הפרסומי, הן מצביעות על נוכחותם הברזומנית של שיח הסכנה ושיח העוצמה בשיחות של האמהות והבנות.

ילי (יעל) נתיב מתמקדת במאמרה במרחב מוסדי – שיעורי המחול בבתי ספר תיכוניים בישראל – והוא מבוסס על שיחות קבוצתיות וראיונות עומק עם נערות בכיתות הריקוד. נתיב מדגימה כיצד הנערות הרוקדות לומדות דרך הגוף רפרטואר גופני חלופי, מעצים וחיוכי, שאינו ממושטר כנהוג בחברה המערבית בת זמננו. **השער השני, נוכחות**, כולל מאמרים שבוחנים את האופן שבו שיחים חברתיים, כמו גם אנשי מקצוע שונים שעובדים עם נערות או סופרות שכוחות על נערות, מקדמים או מעכבים, ולעתים מקדמים ומעכבים בוזומנית, את הנכחת גופן וגופניותן של נערות באופנים 'ראויים'.

אורנית רמתי, במאמרה 'שיחים הגמוניים והשיח החסר בקרב מורות לחינוך גופני לנערות', מנתחת באופן ביקורתי את תפיסותיהן של מורות לחינוך גופני בחטיבות ביניים בחינוך הממלכתי בישראל בנוגע ל'חינוך הגוף' של נערות ואת משמעותן התרבותית. על סמך ראיונות עומק שקיימה עם המורות טוענת המחברת כי תפיסתן מעוצבת לאור שלושה שיחים הגמוניים: שיח בריאות, שיח הספורט ושיח הגוף הנשי התקין. לצד שיחים אלה ניתן לזהות גם עמדה חלופית שמעמידה במרכז את שיח העונג עם הגוף, שמתבסס על הנערות, הנאותיהן וחוויות הגוף שלהן.

טל תמיר ודנה וינברג, במאמרן 'נערות לגופן', חושפות את ההשתקה הקיימת בגוף הידע המקצועי שעוסק בגופן של נערות, בריאותן ומיניותן. הכותבות מנתחות את הפרקטיקה של נשות חינוך וטיפול העובדות עם נערות במסגרת תכנית של עמותת 'נשים לגופן', המכשירה צוותים לעבודה עם נערות בהקשר של גוף, בריאות ומיניות.

תמיר וויינברג מסרטטות קווים מנחים לעבודתן של נשות מקצוע עם נערות בתחום זה. הן מדגישות את חשיבותה של יצירת תקשורת קשובה, מכילה ולא שיפוטית של מטפלים והורים עם הנערות, שתסייע להן לקבל את גופן ואת מיניותן.

מיכל קומם ועינת פלד, במאמרן 'מישהו רואה אותי: המבט החברתי המפקח על נערות שברחו מביתן', דנות במשמעות המעבר מן המרחב הביתי לציבורי עבור נערות שברחו מביתן בשל הזנחה והתעללות קשים וחיו ברחוב. הכותבות בוחנות את גוף הנערות כאתר לפיקוח חברתי, את המשמעות החברתית-פוליטית המיוחסת למיקומו הראוי של גוף הנערה כפי שהיא משתקפת בהבנתן של הנערות הבורחות, את מניעיהן לבריחה ואת התנסותן במהלכה.

רוני אלוני סדובניק ואתיה ברנהרט-מגן עוסקות במרחב המשפטי וממפות את הדרכים שבהן ההליך הפלילי מתעלם מגילן הצעיר ומן הטראומה שעברו ומשקף

חוסר רגישות המגיע עד כדי גרימת נזקים ראייתיים. לטענתן, גופה של הנערה משמש כאבזור הדגמה וככלי להאשמת הנפגעת.

ניצה קרן, במאמרה 'נערות כקורבן בחברה אבהנית', מתחקה אחר גילומיה הספרותיים של מורשת תרבותית של הקרבתן (הממשית והמטפורית) של נערות והיבטיה החברתיים, כפי שהם משתקפים ביצירותיהן של שלוש סופרות ישראליות: עמליה כהנא-כרמון, חנה בת שחר ודורית רביניאן.

השער השלישי, נסתרות, הכולל שני מאמרים, עניינו היבטי הסתרה וגילוי של גוף נערות על רקע משא ומתן שמתנהל בין נורמות חברתיות מופנמות ובין קולות חיצוניים.

במאמר 'שבויים בין גבולות הגוף לגבולות הסוד: השפעת תהליך ה"מינגוף" על חוויית ההתבגרות של אינטרסקסואלים', מערערת לימור מעודד דנון על עצם ההנחה המגדרית של המונח 'נערה', העומדת בבסיס המאמרים בספר זה ובלימודי נערות בכלל, בהקשר של סימניו המיניים של הגוף. הכותבת עוסקת בחוויותיהן של מתבגרות אשר נולדו בגוף אינטרסקסואלי ומציגה, על סמך ראיונות עמן, את הדינמיקה בין הגוף לסוד שמתקיימת אצלן. המאבק בין הסוד לגוף, שפועלים באופן מנוגד, גורם למתבגרים אינטרסקסואלים להיות כלואים בתוך מעגל קסמים אכזרי שיצרה המדיניות הטיפולית לשם הנרמול ושימור הסדר הגופני הנורמטיבי. השניות של הסתרה וגילוי נידונה גם במאמרה של אילנה וייסברג, 'וסת והתנגדות בספרות ההדרכה הישראלית לנערות', שמנתח באופן ביקורתי ספרי ההדרכה המיועדים למתבגרות בחברה הישראלית החילונית. בהתבסס על דיני הנידה היהודיים ועל חוק ההסתרה הווסתי, הכותבת מציגה מודלים שונים של התייחסות לווסת בספרות זאת – הסתרה גורפת של הווסת, דואליות של הסתרה וחישיפה וחתירה תחת קשר השתיקה החברתי סביב הווסת – וקוראת לשיח וסתי חשוף וחושף.

רשימת המקורות

ברקוביץ' דרומנו, א', קרומר-נבו, מ' וקומס, מ' (2012). 'גוף הידע המחקרי בישראל על נערות במצבי מצוקה: סקירה היסטורית מפרספקטיבה פמיניסטית'. חברה ורווחה לג (1): 7-39.

יזרעאלי, ד', פרידמן, א', שריפט, ר', רדאי, פ' ובובר-אגסי, י' (1982). 'נשים במלכוד. על מצב האשה בישראל'. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.

המשתתפות בקובץ

עו"ד רוני אלוני-סדובניק, פמיניסטית אקטיביסטית במרחב המשפטי, דורגה על ידי המגזין 'גלובס' במקום הרביעי מבין 100 האנשים המשפיעים ביותר בתקשורת בישראל לשנת 2016. כיהנה כיועצת אישית לראש לשכת עורכי הדין למגדר וכיו"ר הוועדה למעמד האישה בלשכת ארגוני העצמאים (לה"ב), עמדה בראש המטה למאבק בסחר בנשים, מחברת המחקר: 'הסרסור הנסתר – תפקיד התקשורת כחוליה בשרשרת הסחר בבני אדם לזנות'.

אתיה ברנהרט-מגן, פסיכולוגית, מ"א בפסיכולוגיה קלינית מהאוניברסיטה העברית, וב"א בפסיכולוגיה ובתקשורת מאוניברסיטת תל אביב. בעלת ניסיון בטיפול ובהנחיית בני נוער ובנות נוער בתכנים הנוגעים לגיל ההתבגרות, למיניות בריאה ולפגיעה מינית, וכן בטיפול במבוגרים ובנוער במצבי קצה וסיכון. עבדה במרכז הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית.

ד"ר סיגל ברק-ברנדס, מרצה וחוקרת תקשורת, אוניברסיטת תל אביב והמרכז הבינתחומי. עוסקת בחיבור בין תקשורת ומגדר, כגון דימויי אימהות במדיה, נערות ותרבות ונשים כקהל.

ד"ר שוש דוידסון, מרצה בחוג להוראת תקשורת ובחוג לארגון וניהול מערכות חינוך במכללה האקדמית לחינוך גורדון. מחקריה עוסקים בילדות ונעורים בתרבות הצריכה ובמגמות מסחר במערכת החינוך.

אילנה וייסברג, דוקטורנטית בבית הספר למדעי התרבות באוניברסיטת תל אביב, בהנחייתה של ד"ר אורלי לובין. חוקרת את הווסת בספרות ובתרבות החזותית, את אופני הסתרת הווסת, את מופעיו החשופים ואת משמעותם.

דנה וינברג, מייסדת ומנכ"לית עמותת 'נשים לגופן' הפועלת לקידום בריאות ומיניות בריאה של נשים ונערות. מרצה ומנחת קבוצות בנושאים הנוגעים לגוף,

בריאות ומיניות, מעמד האישה, מגדר ושינוי חברתי. זוכת מלגת IVN (רשת הון סיכוי לישראל) ליזמות חברתית.

ד"ר עינת לחובר, מרצה בכירה במחלקה לתקשורת במכללה האקדמית ספיר. כמרצה וכחוקרת מקדמת ניתוח ביקורתי של המפגש בין מגדר והקשרים שונים של מדיה. מייסדות הפורום הפמיניסטי במכללה האקדמית ספיר.

ד"ר לימור מעורד דנון, עמיתת פוסט דוקטורט בתכנית לעמיתי מרטין בובר במדעי הרוח והחברה באוניברסיטה העברית. חוקרת גופים אינטרסקסואליים וגופים לימינליים וסוציולוגיה של הגוף. תחומי עניין נוספים שלה הם פנומנולוגיה, סוציולוגיה של הידע וסוציולוגיה של הזמן. מלמדת באוניברסיטת בן גוריון ובאוניברסיטה העברית.

ד"ר יעל (ילי) נתיב, מרצה במגמה לסוציולוגיה של החינוך בבית הספר לחינוך באוניברסיטה העברית ובתכנית אמנויות ושינוי חברתי במכללה האקדמית לחברה ואמנויות ASA בנתניה. עוסקת בסוציולוגיה של הגוף, המופע והאמנות, בחינוך למחול ומלמדת כוריאוגרפיה במגמת מחול לבגרות בבית ספר תיכון בהוד השרון.

ד"ר מיכל קומם, חברת סגל ומנהלת את מרכז רותם צעירות מחקר ופרקטיקה בבית הספר לעבודה סוציאלית במכללה האקדמית ספיר. למיכל מחויבות עמוקה לנערות ולנשים צעירות, במיוחד אלו המתמודדות עם מצבי חיים קשים. ב־20 השנה האחרונות עוסקת במחקר, בפיתוח וביישום פרקטיקה פמיניסטית וחדשנית בעבודה סוציאלית עם נערות ונשים צעירות, בהכשרת אנשי מקצוע שעובדים אתן ובהשפעה על מדיניות לטובתן.

ד"ר ניצה קרן, חוקרת ספרות נשים ומגדר, מחברת הספר 'כיריעה ביד הרוקמת – נשים כותבות והקסט ההגמוני', בר־אילן, 2010.

פרופ' עינת פלד, פרופסור חברה בבית הספר לעבודה סוציאלית ע"ש בוב שאפל באוניברסיטת תל אביב. מחקריה ותחומי הוראתה נטועים בנקודת מבט פמיניסטית־מגדרית הבנייתית ומתמקדים באלים באלים ומשפחה וכלפי נשים ונערות, זנות, ותפיסות של אבהות ואמהות. דגש נוסף בעבודתה האקדמית הוא פיתוח התערבויות מעוגנות מחקר בתחומים אלו וקידום תגובה חברתית הולמת במצבי אלימות והדרה חברתית.

ד"ר רבקה ריב"ק, מרצה בחוג לתקשורת באוניברסיטת חיפה. חוקרת דרכים שבהן טכנולוגיות תקשורת מעורבות בחיים של נערות ושל קבוצות מיעוטים. ומתעניינת בממד החומרי של מושגים כמו הימנעות, פרטיות, התבגרות וזיכרון.

אורנית רמתי דביר, דוקטורנטית בתכנית ללימודי מגדר באוניברסיטת בר אילן. חוקרת בעבודת הדוקטור שלה נערות בדגש על הגוף הפעיל בהנחיית פרופ' אורלי בנימין. לצד העשייה האקדמית עובדת עם נערות וצוותים חינוכיים, ומלווה חברות וארגונים בתהליכים של קידום השוויון.

טל תמיר, מנהלת מרכזו הידע והפעולה של עמותת 'נשים לגופן' ומורה לאזרחות ולמגדר.